

A nevelő még több tanulóval elmondhatja a szabályt, végül házi írásbeli feladatot ad, melynek a címe: *Hol töltöttem a vasárnapot?*

A bemutatott tanítási folyamatban megfigyelhettük, hogy a nevelő nem készen, dogmatikusan közölte az ismeretet, a nyelvtani és helyesírási szabályt, hanem az ebben visszatükröződő nyelvtani helyzetet a valóságban bemutatta, s a tanulók, irányító kérdései mellett, maguk fejezték ki az itt szereplő viszonylatokat, vonták le a szabályt, illetve alkották meg az ítéletet. Az így tudatosan felfogott szabály nemcsak irányítani fogja beszédüket és írásukat a helyes rag használatában, hanem alkalmas arra is, hogy kétség esetén ellenőrizni tudják magukat. Így sokkal könnyebben alakul ki a jártasság, majd a készség.

Az ismeret (szabály-ítélet) elsajátításának bemutatott menetében a nevelő állandó vezetésével történt a tanulók tényfelfogása, az általuk alkalmazott analízis, elvonás és általánosítás. A nevelő azáltal, hogy tudatosan alkalmazta, ill. alkalmaztatta a tanulókkal a logikai műveleteket, lehetővé tette, hogy a tanulók maguk ismerjék fel a nyelvi összefüggéseket, s maguk alkossák meg a szabályt. Így tudásuk nem verbális, nem holt sémákat tanultak, az új ismeret gondolkodásuk szerves részévé vált.

Dr. Zsámbéki László



JÓSA ZOLTÁN

főiskolai adjunktus, Szeged

A rendszerezés alapelve és problémája az évközi ismétlések alkalmával

Általánosan elterjedt felfogás az ismétlő-rendszerező órák tartásánál, hogy az órát „új szempont” alapján kell tervezni és levezetni.

Probléma azonban, hogy mit is jelent az „új” szempont. Nyújt-e támpontot ez az elv a szaktanároknak a rendszerezésre vonatkozóan? Vajon meghatározza és általánossá tesz-e ez a felfogás az ismétlő-rendszerező órákon történő oktatási folyamatot? — A kérdésekre egyértelműen „nemmel” felelhetünk.

Előre bocsátom, hogy jelenleg nem célozom a kérdéses órátípus szerkezeti felépítésével, didaktikai és metodikai problémáival foglalkozni. Csupán a rendszerezés elvére, annak konkrét, meghatározott jellegére kívánom felhívni a figyelmet.

A tanterv s a tanterv által meghatározott és elrendezett tananyag nemcsak az egyes tanítási egységek (tanórák) céljait és feladatait determinálja, hanem a témák, témakörök célkitűzéseit és követelményeit is. Az év közi ismétléseket éppen ezért az egyes témák vagy témakörök befejezése alkalmával kell tartani. A témazáró ismétlések célja tehát elsősorban az, hogy a témák célkitűzéseit és lényegét világosan észleljék, a téma teljes anyagában rejlő összefüggéseket felismerjék és magukévá tegyék a tanulók. E cél érdekében alapvető probléma az ismétlő órán az, hogy a téma anyagát, az elsajátított ismereteket hogyan rendezi el, hogyan rendszerezi a tanár. A tematikus ismétlés alkalmával a téma tanítása során nyújtott ismereteket nem valamilyen „új” szempont alapján, hanem a téma célkitűzései alapján kell rendszerezni.

Például a VI. osztályban az élővilág tantárgy tanítása során „A vizek és vízpartok élővilága” témát záró ismétlő-rendszerező órán nem az a feladat, hogy új szempontként a rendszertani kategóriák szerint csoportosítsuk a megismert növényeket és állatokat. A téma alapkoncepciója az ökológiai és cönológiai szemlélet. A téma célkitűzése tehát az, hogy megismerjék a tanulók azokat az ökológiai és cönológiai tényezőket, amelyek az élőlények életmódjára és szervezeteire állítólag hatnak. Az ok és okozati összefüggések megvártatása útján fel kell ismertetni a tanulókkal az alkalmazkodás természeti törvényét. Ily módon ismerik és értik meg a tanulók azokat az átfogóbb összefüggéseket, amelyek a téma lényegét és célkitűzéseit jelentik.

E szemlélet alapján a „környezethez való kapcsolatuk” szerint kell csoportosítani a vizek és vízpartok állatait. Nevezetesen:

1. Egész életük folyamán vízben élők (vízhez alkalmazkodott és így a teljes életükben a vízhez kötött állatok). Ilyenek: az egyszéjtű állatok, orvosi pióca, a rák és a halak.

2. Egyedfejlődésük első felében vízben élők (lárvális állapotukban vízhez kötött és alkalmazkodott állatok, amelyek kifejlett állapotban részlegesen vagy teljesen elhagyják a vizet mint környezetet). Ilyen kétféle környezethez alkalmazkodott — „kételtű” — állatok: a kételtű rovarok (szúnyogok, szitakötők) és a békák.

3. Időszakosan, főleg a táplálékszerzés érdekében vízben élők (vízi sikló, teknős).

4. Táplálkozás érdekében vízre, illetőleg vízpartra járók (úszó- és gázlómadarak).

Ez a rendszerezés tükrözi a téma alapkoncepcióját, célkitűzéseit. A céltudatos, vagyis a téma követelményei és célkitűzései alapján történő rendszerezés teszi csak lehetővé, hogy az egész témát átfogó összefüggéseket felismertessük a tanulókkal, és a téma célkitűzéseit, lényegét tükröző új, átfogóbb általánosításokat vonathassunk le. A célok megvalósítása érdekében feladatokat adunk a tanulóknak. Ily módon a rendszerezés elve készíteti a tanulókat a problémák megvártására és elemzésére, az összefüggések keresésére, felismerésére, a következtetések levonására és ezáltal újabb általánosításokat feltáró ítéletalkotásokra. A rendszerezés ezáltal motiváló tényező is. Továbbá a rendszerezésnek ez az elve nyújt alkalmat és lehetőséget ahhoz, hogy a feladatként adott csoportosítási szempont alapján a tanulók a téma tanulása során szerzett ismereteiket alkalmazni tudják és így a rendszerezésben aktívan részt vesznek. Így neveljük tanítványainkat az ok és okozati összefüggések keresésére, felismerésére, lényeglátásra, lényegkiemelésre és mindezen keresztül az ismeretek alkalmazása útján történő rendszerezésre.

A konkrét példa is mutatja, hogy a rendszerezés nem lehet sem öncélú, sem egyéni elgondolás vagy ötlet terméke. A tematikus ismétlések rendszerezési elveit és szempontjait objektív tényezők határozzák meg. *A rendszerezést meghatározó objektív tényezők: a téma vagy a témakör célkitűzései, követelményei.*

Természetesen más feladatok is felszínre kerülnek az év közti ismétlő-rendszerező órákon, mint például valamilyen okból elmaradt anyagrészek pótlása, homályos ismeretek tisztázása, az ismeretek elsajátításának ellenőrzése stb. Az az elv azonban, miszerint mindenáron új szempontar vagy új szempontokra kell törekedni az óra felépítésénél önmagában semmitmondó, merőben formális, helytelen felfogás. Csak a téma célkitűzéseit szolgáló rendszerezési feladatok megoldatása által jutnak el a tanulók aktív gondolkodásuk és ismereteik alkalmazása révén azokhoz a végső általánosításokhoz, amelyek a téma lényegét és célkitűzéseit tükrözik. Így lesz hasznos és eredményes a tematikus ismétlés a tanulók szempontjából. A rendszerezés alapelveit meghatározó tényezők ismerete pedig konkretizálja a tanárok számára a tematikus ismétlés célját és a rendszerezések szempontjait.